

УДК 811.112.2:373.7:42

**ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕПТОНІМІВ
ТА ЧИННИК АВТОРА В ПРОЦЕСІ
ЕПТОНІМІЗАЦІЇ ТА ДЕЕПТОНІМІЗАЦІЇ
(на прикладі німецькомовних ептонімів Й.-В. Гете)**

Н.А. Оніщенко, канд. філол. наук (Харків)

У статті розглядаються особливі одиниці, названі епонімами, що мають риси, характерні для фразеологічних одиниць і текстів. Установлюється ряд специфічних рис, що вказують на необхідність виділення ептонімів до особливого класу. Виявляється роль автора в процесі ептонімізації та деептонімізації на прикладі Йоганна Вольфганга Гете як прецедентної особистості для німецької лінгвокультури, що відбивається в його ептонімах.

Ключові слова: автор, деептонімізація, ептонім, ептонімізація, Й.-В. Гете, прецедентна особистість, текст, фразеологізм.

Онщенко Н.А. Основные характеристики эпонимов и фактор автора в процессе эпонимизации и деэпонимизации (на примере немецкоязычных эпонимов Й.-В. Гете). В статье рассматриваются особые единицы, называемые эпонимами, имеющие черты, характерные для фразеологических единиц и текстов. Устанавливается ряд специфических черт, указывающих на необходимость выделения эпонимов в особый класс. Выявляется роль автора в процессе эпонимизации и деэпонимизации на примере Иоганна Вольфганга Гете как прецедентной личности для немецкой лингвокультуры, отраженной в его эпонимах.

Ключевые слова: автор, деэпонимизация, И.-В. Гете, прецедентная личность, текст, фразеологизм, эпоним, эпонимизация.

Onishchenko N.A. Basic characteristics of eponyms and factor of the author in the process of eponymization and deeponymization (on the example of German eponyms by J.-W. Goethe). The paper focuses on special units called eponyms that have characteristics typical for phraseological units and texts. The research singles out a number of special features to select eponyms to a separate class. The study reveals the role of the author the process of eponymization and deeponymization featured by J.W. Goethe as a precedent identity in German linguistic culture which is implemented in his eponyms.

Key words: author, deeponymization, eponym, eponimization, J.-W. Goethe, phraseological unit, precedent identity, text.

Інтерес дослідників-фразеологів до крилатих слів або виразів, що мають яскраву національно-культурну специфіку та несуть в собі інформацію про автора, не є новим. В сучасній лінгвістиці багато дослідників в області фразеології виявляють жвавий інтерес (В.П. Берков, О.В. Беркова [2], Л.П. Дядечко [6], С.Г. Шулєжкова [19], В.І. Гавриш [4] та ін.). Активні дослідження цих одиниць можна пояснити тим, що вони зберігають та репрезентують інформацію про культуру тієї чи іншої мовної спільноти, а також пояснюють особливості культурного та національного світовідчуття та ко-

мунікативних традицій. Зацікавленість у багатослівних цитатних одиницях та актуальність їх дослідження вмотивована також низкою невирішених проблем, котрі полягають у мовному статусі цих утворень, що виходять за межі фразеології не тільки за структурними характеристиками, відрізняючись від інших фразеологічних одиниць за критерієм наявності/відсутності апеляції до постаті автора, але мають, подібно до ідіом, високий ступінь образності та схожі області застосування.

Подібні одиниці отримали в лінгвістиці низку назв: крилаті слова (у традиційній трактовці

за Г. Бюхманном [21] – одно- та багатолексемні одиниці із знаком авторства), крилаті вислови / вирази, крилаті одиниці (С.Г. Шулежкова [19]), крилаті фрази (Я.А. Баран [1], О.Д. Райхштейн [14]), фразеологічні цитати, літературні цитати (А.П. Коваль, В.В. Коптілов [9]), прецедентні цитати (А.О. Савченко [15]); прецедентні висловлювання (В.В. Красних [11]), ептоніми (Л.П. Дядечко [6]). Останній походить від грецького ἔαελ ρετλόατνε (крилаті слова) і є результатом браку термінологічного апарату, що виконував би завдання лінгвістичної інтерпретації слів та виразів з «печаткою авторства», а також питанням місця крилатих одиниць у мовній системі. Ептоніми німецької мови становлять об'єкт нашого дослідження, предметом є їх текстові та фразеологічні характеристики, а також механізм апеляції до концепту автора. Метою статті є встановлення питомої ваги текстових та фразеологічних рис ептонімів, виявити роль чинника автора для процесів ептонімізації та деептонімізації на прикладі ептонімів Й.В. Гете.

Походження запропонованого терміна та його дериваційні потенції уможливають утворення термінологічного гнізда, яке включає в себе терміни:

- ептонімія – явище набуття словом або виразом усталеності із збереженням «печатки авторства» в семантичній структурі;
- ептонімічний – усталений, цитований;
- ептонімічність – наявність у слова або виразу здатності виступати крилатим;
- ептоніміка – сукупність ептонімів певної мови;
- ептонімізація – процес перетворення слова або виразу у крилате;
- деептонімізація – процес втрати словом або виразом статусу крилатого та поступовий перехід до загальнофразеологічного фонду.

Дисципліна, що вивчає ептоніми, отримала назву «ептологія», а наука, що займається теорією та практикою складання ептонімічних словників, – ептографія [6, с. 140–141]. Ептонім визначається як слово або фраза, що несе на собі «печатку авторства» та вільно включається до дериваційних відносин [там само].

Для дослідження ептонімії було також розроблено евентуальний алгоритм, або метод подвійної аплікації, що зумовлений генетичним зв'язком

ептонімів із текстом та враховує чинник автора. Цей метод складається з двох етапів, а саме: 1) накладання прототипу (вихідного текстового фрагменту) на ептонімічну одиницю; 2) накладання ептоніму на прототип. Перша стадія дозволяє вивести формальні та змістові особливості прототипу, що забезпечують ептонімічність мовного виразу. На другому етапі розглядається специфіка ептоніму як вторинної номінативної одиниці зі своєю внутрішньою формою, що походить від текстаджерела та визначає семантику ептоніму [там само, с. 146].

Необхідність надання поняттю «ептонім» статусу самостійного філологічного терміну зумовлена специфікою дослідження цих одиниць, їх структурних та функціональних особливостей. Вперше термін «крилаті слова» було введено в обіг у 1864 році в праці Г. Бюхмана «Geflügelte Worte». На думку лексикографа, крилатим словом є вислів, вираз чи ім'я, яке довгий час використовувалося в широких колах, при цьому не обов'язково рідною мовою, історичний автор або літературне походження яких можна прослідити або довести [21, с. 21]. Сучасні дослідники наголошують на поширеності та загальновідомості крилатих висловів як елементів лексики та фразеології літературної мови, джерело котрих може бути встановленим [9]. На думку Г. Бургера, обмеження обсягу крилатих виразів лише такими, що мають «літературне» походження, на сьогоднішній день вже не виправдане, бо навіть вирази, що походять з фільмів, реклами та інших «нелітературних» проявів мовлення, сьогодні вважаються крилатими. Провідну роль при цьому відіграє проінформованість комунікантів про те, що вираз відноситься до певного джерела [22].

Деякі дослідники в галузі фразеології відмовляються відносити цитатні вирази з «печаткою авторства» до фразеологічного фонду та виділяють їх як окрему групу так званих «індивідуально-авторських утворень». Так, наприклад, Я.А. Баран вважає, що «у фразеологізм авторський зворот перетворюється лише тоді, коли його значення стане відмінним від суми значень компонентів, з яких він складається». В іншому випадку подібні індивідуально-авторські утворення так і залишаються цитатами [1, с. 170]. Проте, така думка суперечить ептонімічній теорії та підходу до фразеології

у широкому сенсі, згідно з яким фразеологізми – це багатослівні утворення, характерною рисою яких є усталеність (яка, при цьому, не виключає здатність фразеологізмів до варіацій та модифікацій). Ідіоматичність, котру мав на увазі Я.А. Баран, характерна лише для ідіом та є предметом вивчення фразеології вже у більш вузькому значенні [22]. Більш того, подібна думка автоматично виключає з фразеологічного фонду усі ептонімічні одиниці, такі як крилаті вирази, слова, лозунги, кліше, репліки, назви творів, фільмів, сентенції, афоризми. Згідно з Г. Бургером, авторські фразеологізми є багатослівними висловами, котрі стають стійкими словосполученнями, проте своє значення зберігають виключно в межах оригінального авторського тексту [там само, с. 47]. Однак, за умови високої відтворюваності або вживаності, а також завдяки інтертекстуальним властивостям цитатних висловлювань подібні авторські утворення можуть стати епонімами без зміни свого оригінального значення.

Ептоніми також не слід ідентифікувати з цитатою в ширшому сенсі, для якої «печатка авторства» є дистинктивною ознакою та яка фактично виступає синонімом будь-яких проявів інтертекстуальності, іншими словами – взаємодії у художньому творі авторських та запозичених елементів. В рамках широкого підходу, запропонованого М.М. Бахтінім, в ролі суб'єкта цитації виступає кожний, хто хоче висловити свою думку, а в ролі об'єкта (запозиченого тексту) – вся духовна спадщина людства. У своєму синтаксичному прояві цитата може мати форму явної цитації у вигляді прямої чи непрямой мови та форму прихованої цитації у вигляді слів автора, при цьому приналежність слів певному авторові в останньому випадку опускається. Як будь-який елемент інтертекстуальних зв'язків цитата має своє ядро або структурні компоненти, які відповідають за зв'язок ептонімічної цитати з оригінальним та у більшості випадків прецедентним текстом, котрий має ціннісне значення для певної культурної групи, та уможливають ідентифікацію цитати у будь-якому контексті. Можна стверджувати, що саме феномен генетичного цитування лежить в основі ептонімії.

Так само, як догматизоване текстове цитування не прийнято відносити до ептонімічних мовних одиниць, до них не належать і одиниці, які мають

автора, але означають артефакт (компакт-диск, сканер тощо) [6, с. 164]. Згідно з різними класифікаціями, до ептонімів належать власне крилаті вирази, цитати-ремінісценції, прислів'я, байки, афоризми, максими, лозунги, кліше, штампи, канцеляризми, порівняння, кліше, сентенції, питання, жартівливі репліки порівняння та ідіоми [6; 19].

Усі ептоніми поєднуються низкою рис, що дозволяє говорити про них як окремий клас одиниць, структурного, семантичного, функціонального, онтологічного характеру:

- *усталеність* – риса, що ріднить ептонім та фразеологізм і відповідає за приналежність ептоніму до лексико-фразеологічного фонду мови як наслідок прецедентності текстів-джерел і результуючого з неї масового відтворення ептонімізованих фрагментів цих текстів;
- *недифузне походження зумовлює відомість (відомість хоча б приблизну)*;
- *експресивність*, яка досягається за рахунок двуплановості – порівнянні вихідної (відображеної у тексті-джерелі) та актуальної ситуації (у вторинному тексті) та яка часто класифікується як *образність*;
- *лаконічність*, яка стосується лише різнооформлених або не однослівних найменувань.

Ще однією з характерних рис ептонімів, за думкою Л.П. Дядечко, є їх генетичний зв'язок із текстом, що формується на основі мовних засобів, які вже існують в мові чи які автор створює сам [6, с. 146].

Разом з вищезгаданими характеристиками ептонімів слід також зазначити *відтворюваність*. За думкою Л.П. Дядечко, для отримання статусу мовної одиниці крилатий вираз повинен повторюватися, відтворюватися багаторазово, бо одноразове використання будь-якого текстового уривку демонструє мовленнєве явище під назвою «цита-та-ремінісценція» [там само, с. 159–160].

До не менш важливих характерних ознак ептонімів належать стилістичний потенціал, можливість інтегруватися в інший контекст, підлягати подальшому переосмисленню, метафоризації, ре- та десемантизації під впливом специфіки нового оточення. Їм також притаманні системні зв'язки з іншими стійкими одиницями (деривація, подвійна фразеологізація, включення до свого скла-

ду синтаксично менших фразеологізмів – органічність цієї взаємодії підтверджується подальшими трансформаційними процесами, властивими будь-якій фразеологічній одиниці [12, с. 88–90].

Як вже зазначалося раніше, на сьогоднішній день залишається відкритим питання точної класифікації ептонімів через їх структурну та семантичну неоднорідність. Найбільш універсальними в сучасних дослідженнях є генетичні класифікації крилатих висловів або класифікації за походженням, бо серед деференційних ознак таких саме генетична є найголовнішою та вирішальною [6, с. 178]. Найбільш відомими типологіями є наступні:

- поділ на споконвічні або оригінальні фрази, перекладені (поширені від самого початку іншими мовами) та запозичені (використання у німецькій мові в іншомовній формі) [14, с. 115–116];

- класифікація на ідеологічні (загальноновживані формулювання з політичних документів та праць, вислови громадських діячів та вчених, лозунги, стрічки політичних пісень) та літературно-буденні (фрази з художньої літератури, висловлювання історичних персон) [14, с. 116–122];

- класифікація на шість основних груп крилатих виразів: біблійні, міфологічні, народні, історичні, політичні та літературні крилаті одиниці [7, с. 188–189].

Якщо розглядати перелічені класифікації з погляду деференційних характеристик ептонімів, то найбільш відповідною здається саме остання типологія, бо круг таких джерел встановлюється культурно-історичним минулим та сьогоденням конкретної мовної спільноти, а також її історико-літературними традиціями.

Окрім класифікацій за генетичною ознакою, існує ряд типологій крилатих слів та виразів за іншими критеріями, а саме:

- класифікація за структурно-функціональному критерієм: однослівні та надслівні крилаті вирази, котрі виражені окремими частинами мови та членами речення або самостійними реченнями. За функціональними ознаками надслівні одиниці поділяються на предметні (номінативна функція), якісно-обставинні (об'єктивізація обставинних значень), процесуальні та атрибутивні [8];

- класифікація крилатих одиниць за структурними характеристиками та компонентним складом: крилаті слова та крилаті вирази [19, с. 19];

- загальна класифікація крилатих виразів в залежності від видів повідомленої інформації: гномічні (узагальнюють людський досвід, передають життєву мудрість та філософський зміст) [2, с. 11], характеризуючі (в образній формі передають сутність якогось явища, персонажу, ситуації тощо), «популярні» цитати (не мають смислового зрушення та вводяться в текст експліцитно) [13, с. 3].

Однак, слід зазначити, що остання класифікація ледве може бути виправданою, бо межа між крилатими виразами та власне цитатами в подібній класифікації є досить нечіткою. Генетична ознака ептонімів свідчить також про те, що вони посідають своє місце у мовній підсистемі, яка ранжується з точки зору походження мовленнєвих одиниць. На першому етапі номінативний фонд поділяється на:

- споконвічну або власну лексику та фразеологію;
- запозичену лексику та фразеологію.

На другому етапі виділяються два підкласи відносно авторства мовних одиниць:

- створені народом (для першого класу – власним, для другого – чужим);
- створені автором (в широкому значенні).

На третьому етапі виділяються дві групи вище згаданих підкласів з урахуванням їх деференційних ознак:

- крилаті номінативні одиниці (власне ептоніми);
- некрилаті номінативні одиниці («неептоніми») [6, с. 178].

Важливими питаннями на сьогоднішній день залишаються також умови та особливості ептонімізації та деептонімізації номінативних одиниць з «печаткою авторства». Для пояснення першого феномену, а саме перетворення слова або виразу у крилате, Л.П. Дядечко установила сутність психічного феномену вербального імпринтингу, який пояснює природу ептонімізації та забезпечує запам'ятовування форми ептонімів [там само, с. 181]. Суть імпринтингу полягає в тому, що потенційне крилате слово або вираз запам'ятовується у людини разом із текстом, тому надалі усвідомлюється як його частина, що фіксується у змісті мовного утворення та визначає специфіку його використання в інших текстах [там само, с. 214]. Однак, слід зазначити той факт, що не кожний текстовий імпринтинг-об'єкт породжує процес ептонімізації,

бо вербальний імпринтинг можливий лише за умови встановлення зв'язку між носіями мови та оригінальним, закарбованим у пам'яті текстом. Якщо такого колективного запам'ятовування не відбувається, то слово або вираз втрачають властивість ептоніму.

У випадку деептонімізації важливу роль грає наявність дериваційних процесів між фразеологізмами та власне епонімами, тобто фразеологізації цитатних виразів, що відбувається у два етапи: дефокусування авторських інтенцій та повторному цитуванні шляхом елімінації.

Іншою проблемою у дослідженні ептонімів є їх амбівалентність або невизначений статус між фразеологізмами та самостійними мікротекстами. З одного боку, прихильники широкого визначення фразеології (В.В. Виноградов, С.І. Ожегов, О.Д. Райхштейн, Г. Бургер, В. Флейшер та ін.) долучають ептоніми до фразеологічного фонду на основі їхньої відтворюваності, схильності до дериваційних процесів, відносної стійкості, образності та різноформленості, що є притаманними як фразеологічним, так і ептонімічним одиницям. З другого боку, однозначному віднесенню ептонімів до фразеологізмів перешкоджає низка текстових ознак, які вони мають. Визначаючи текст як витвір мовотворчого процесу, твір, що має завершеність, певну цілеспрямованість та прагматичну настанову, І.Р. Гальперін виділяє такі текстотвірні характерні риси, як інформативність, когезія (внутрішні текстові зв'язки), континуум, автосемантия уривків тексту, ретро- та проспекція, модальність, інтеграція та завершеність тексту [5]. Внаслідок того, що більшість ептонімів мають предикативну (реченнєву) структуру, їм не властиві такі параметри як когезія, часовий та просторовий континуум, а також ретро- та проспекція. Незважаючи на це, ептонімічні одиниці виявляють текстові ознаки інформативності, модальності, автосемантиї та завершеності. Модальність є при цьому визначальною для цитатних висловлювань, бо саме вона передає ставлення автора до дійсності та його інтенції, його власні концепти та бачення світу, котрі він хоче передати за допомогою тексту. Не менш важливою рисою є також інформативність ептонімів та типи інформації, котрі вони здатні передавати. До таких типів інформації відносяться:

- **змістово-фактуальна** – повідомлення про факти, події та процеси, що відбуваються у світі;
- **змістово-концептуальна** – індивідуально-авторське розуміння відношень між явищами;
- **змістово-підтекстова** – прихована інформація, яку можна здобути зі змістово-фактуальної інформації завдяки здатності мовних одиниць породжувати асоціативні та конотативні значення. [5, с. 27–28].

Останні два види інформації є найважливішими для ептонімів, бо саме змістово-концептуальна інформація робить акцент на авторські інтенції, а змістово-підтекстова – на асоціативні та конотативні значення мовних одиниць. Ще двома спільними ознаками тексту та ептоніму є супралінійна інформація або інформація форми та ознаки інтертекстуальності ептоніму, котрі висвітлювалися раніше у цьому розділі.

Р.-А. Де Богранд та В. Дресслер у своїй фундаментальній роботі «Einführung in die Textlinguistik» [20] виділили окрім цього такі базові ознаки текстів: когезія, когерентність, інтенціональність, адресованість, інформативність, ситуативність, типологічна інтертекстуальність. Альтернативні моделі текстуальності [26, с. 72] додають такі характеристики як: генеративність, універсальність, контекстуальність, процесуальність, діалогічність. **Когезія** для ептонімів репрезентована їх формальною цілісністю у вигляді словосполучення, речення або ланцюжка речень. **Когерентність** представлена наявністю глибинних структур, що зумовлено переважно дефінітивною структурою ептоніму. **Інтенціональність, адресованість та діалогічність** спрямовані на характеристики адресата, спонукання його до роздумів (афоризм) або дій (максима). **Інформативність** ептонімів виражається їх апеляцією до тематичних концептів та концепту автора. Наднаціональний характер цих концептів лежить в основі **універсальності** ептонімів. **Ситуативність та контекстуальність** полягають у включеності ептонімів у формально більші типи дискурсу, співвідношення з певними ситуаціями спілкування (напр., ептонім як привітання, тост тощо). **Інтертекстуальність** ептоніму викликається насамперед у наявності автора, першоджерела. Яскравість форми, нестереотипний зміст, наявність ігрового елементу забезпечують

ептонімам високий ступінь цитованості, а отже і знайомства представників певної лінгвокультури з цими текстами і породження за їх допомогою нових (*генеративність* і *процесуальність*).

Серед фразеологічних характеристик ептонімів слід відзначити семантичну цілісність (відносну), відтворюваність, цитатний характер, багатослівність (нарізнооформленість). Оскільки ептоніми відносяться багатьма дослідниками саме до фразеологічного фонду мови, виконання ними текстових функцій потребує доведення.

Таким чином, підсумовуючи стан дослідження ептонімів, необхідно зазначити, що за останні роки вивчалися їх структурні, функціональні характеристики, дериваційні спроможності, жанрово-стилістичні характеристики, інтертекстуальні зв'язки (Л. Дядечко, О. Долополов, С. Шулежкова, О. Беркова, А.С. Мамонтов та ін.). Проте у зв'язку з бурхливим розвитком лінгвокультурології, яка поставила в центр своїх досліджень мовні одиниці з «печаткою авторства» як лінгвокультурне явище, як упорядковану сукупність концептів та завдяки здатності ептонімів до об'єктивації певних концептів, доцільним є вивчення їх специфіки з огляду на феномен авторства і його впливу на ептонімічні характеристики, як схильність до ептонімізації та деептонімізації.

Як зазначено вище, одним із важливих чинників впливу на формування ептонімів є особистість автора. Одним з таких авторів, що має особливе значення для формування фонду німецьких ептонімів, вважається Й.В. Гете, про що йдеться в дисертації на даний момент єдиного в Україні комплексного дослідника ептонімів Й.-В. Гете С. С. Шкварчук [18, с. 11]. Окрім цього, ептонімам Й.В. Гете (або «гетеїзмам») присвячені дослідження В. Мідера [23], Ф. Мьобуса [24], М. Радерс [25]. Цитатно-афористичний фонд Й.В. Гете слугує репрезентантом його авторської картини світу, у центрі якої перебуває ЛЮДИНА як інтелектуально-суспільна істота – і це одним із чинником ептонімізації його цитат. Основними концептуальними домінантами авторської картини світу Й.В. Гете в послідовності їх ієрархії є РОЗУМ І ПІЗНАННЯ, ПОЧУТТЯ, ЛІТЕРАТУРА Й МИСТЕЦТВО, ПРАЦЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ, які можна вважати основними імперативами життя і творчості видатного митця

та мислителя німецької лінгвокультури. В ЛЮДИНІ він виділяє такі концептуальні ознаки, які підлягають схваленню і розвитку, як:

- **Діяльність:** *Bilde, Künstler! Rede nicht!* (Duden, S. 70); *Das Göttliche, das wir freilich nicht kennen würden, wenn es der Mensch nicht fühlte und selbst hervorbrächte.* (Lektüre, S.23); *Die Tat ist alles, nicht der Ruhm* (Falken, S. 396); *Erringen will der Mensch, er will nicht sicher sein.* (Aphorismen); *Es ist nicht genug, zu wissen, man muß auch anwenden; es ist nicht genug, zu wollen, man muß auch tun.*(Zitate, Duden, S. 631, Falken, S.462); *Im Anfang war die Tat* (Duden, S. 229)
- **Порядок:** *Das Gesetz macht den Menschen. Nicht der Mensch das Gesetz.* (Aphorismen)
- **Веселість, насолода життям:** *Das Leben lässt sich ohne Heiterkeit nicht denken* (Falken, 211); *Der Mensch braucht nur wenige Erdschollen, um drauf zu genießen, weniger, um drunter zu ruhen.* (Aphorismen); *Der Vorzug eines vernünftigen Menschen bestehe: sich so zu betragen, dass sein Leben, insofern es von ihm abhängt, die möglichste Masse von vernünftigen glücklichen Momenten enthalte.* (Lektüre, S.12); *Doch der den Augenblick ergreift, das ist der rechte Mann* (Duden, S. 115); *Ein Komödiant könnt' einen Pfarrer lehren* (Duden, S. 263); *Erlaubt ist, was gefällt.* (Falken, 89)
- **Цілісність, особистісність:** *Der Charakter ruht auf der Persönlichkeit, nicht auf den Talenten.* (Zitate); *Der geringste Mensch kann komplett sein, wenn er sich innerhalb der Grenzen seiner Fähigkeiten und Fertigkeiten bewegt.* (Aphorismen); *Höchstes Glück der Erdenkinder ist nur die Persönlichkeit* (Duden, S. 210); *Nur in dem, was der Mensch tut, zu tun fortfährt, worauf er beharrt, darin zeigt er Charakter.* (Aphorismen)
- **Самоконтроль:** *Der Mensch, der Gewalt über sich hat und behauptet, leistet das Schwerste und Größte.* (Aphorismen)
У той самий час критиці письменника підлягає:
- **Надмірна раціональність:** *Armer Mensch, an dem der Kopf alles ist!* (<http://www.aphorismen.de>); *Lieber schlimm aus Empfindung, als gut aus Verstand.* (Falken, 81)

- **Недосконалість:** *Der Mensch hat wirklich viel zu tun, wenn er sein eigenes Positive bis ans Ende durchführen will.* (<http://www.apophorismen.de>, Lektüre, S.26); *Der Mensch muss wieder ruiniert werden!* (Lektüre, S.23); *Lass die Menschen reden, was sie wollen. Du weißt ja die Art des ganzen Geschlechts, dass es lieber beunruhigt und hetzt, als tröstet und aufrichtet.* (Duden, S. 766)
- **Марносластво:** *Der Mensch vernimmt nur, was ihm schmeichelt.* (<http://www.apophorismen.de>)
- **Терпимість/терплячість:** *Dulden heißt beleidigen* (Falken, 466)
- **Бездіяльність:** *Welch ein früh wissendes und spät übendes Geschöpf ist doch der Mensch!* (Lektüre, S.74)

У той самий час, цитати Гете підвладні процесам деептонізації – втрати зв'язку з концептом АВТОР та подальшої фразеологізації, про яку свідчить наявність фразеологічних варіантів. Прикладами такої деептонізації фрази Гете *Zwei Seelen wohnen ach! in meiner Brust* є заміни компонентів, які пересувають акценти у смислі висловлення (невпевненість, внутрішня боротьба між двома рішеннями або пристрастями): у прикладі (1) заміна займенника акцентує множинність суб'єктів глобалізації, заміна числівника у прикладі (2) – множинність можливих рішень, заміна ключового іменника та дієслова в прикладі (3) – динаміку, заміна локатива у прикладах (4) та (5) приводить до вибору іншого концептуального домена для інтерпретації – сексуальність (4) або автомобілі (5): (1) *Globalisierung: „Zwei Seelen wohnen, ach! In unsrer Brust“* (Freizeitforschung) (2) *Zwei, drei, vier Seelen wohnen ach in dieser Brust* (Welt) (3) *Zwei Herzen schlagen in meiner Brust Du hast es seit langem schon gewusst.* (Klee, Zwei Herzen; Songtext) (4) *Zwei Seelen 'ach in meinem Schoß Es kann nur eine überleben!* (Rammstein, Bückstabü, Songtext) (5) *Mercedes: Zwei Seelen wohnen, ach! in diesem GLE* (Die Presse)

Таким чином, ептонім займає проміжне місце в системі мови між текстом та фразеологізмом. Велику роль у процесах ептонізації та деептонізації посідає чинник автора, який часто є прецедентною особистістю, як, наприклад, Йоганн Вольф-

ганг Гете, чий світогляд, відображений в ептонімах його авторства, спричиняє набуття вільними фразами (афоризмами, сентенціями) категорій, властивих ептонімам, як-от фразеологічна варіантність. Перспективним є вивчення ролі і функцій ептонімів у конструюванні більших за обсягом текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови / Я.А. Баран. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 176 с.
2. Берков В.П. О крылатых словах / В.П. Берков, О.В. Беркова // Большой словарь крылатых слов русского языка: Около 4000 / В.П. Берков, В.М. Мокиенко, С.Г. Шулежкова. – М. : Русские словари, Астрель, АСТ, 2000. – С. 3–15.
3. Булаховский Л.А. Курс русского литературного языка : пособие для филол. фак. ун-тов и фак. яз. и лит. пед. ин-тов / Л.А. Булаховский. – Киев : Радянська школа, 1952. – 446 с.
4. Гавриць В.И. Крылатые выражения и их роль в обогащении фразеологического состава современного немецкого литературного языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В.И. Гавриць. – М., 1971. – 20 с.
5. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
6. Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л.П. Дядечко. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. – 290 с.
7. Искоз А.М. Лексикология немецкого языка / А.М. Искоз, А.Ф. Ленкова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – Л. : Просвещение, 1970. – 296 с.
8. Каменев К.В. Крылатые единицы, восходящие к синтетическим жанрам искусства в современном русском и английском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / К.В. Каменев. – Челябинск, 2012. – 23 с.
9. Коваль А.П. Крилаті вислови в українській літературній мові. Афоризми, літературні цитати, образні вислови / А.П. Коваль, В.В. Коптілов. – [Вид. 2-ге перероб. і доп.]. – К. : Вища школа, 1975. – 335 с.
10. Коротких Т.А. Ф. Шиллер и развитие фразеологического фонда немецкого литературного языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Т.А. Коротких. – М. : МГУ, 1978. – 19 с.
11. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: Лекционный курс / В.В. Красных. – М. : Гно-

- зис, 2002. – 284 с. 12. Оніщенко Н.А. Між цитатою і фразеологізмом: інтертекстуальність німецьких ептонімів з ФО-складовою / Н.А. Оніщенко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2007. – № 773. – С. 85–91. 13. Пантелеєва В.Г. Стилистические особенности современного газетного заголовка / В.Г. Пантелеєва, Е.А. Попова // Вестник Удмурт. ун-та. – 2005. – № 5. – С. 114–123. 14. Райхштейн А.Д. Немецкие устойчивые фразы / А.Д. Райхштейн. – Ленинград : Просвещение, 1971. – 183 с. 15. Савенко А.О. Прецедентні цитати як різновид дискурсивної фразеології / А.О. Савенко // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : наук. журнал / гол. ред. В.Д. Каліущенко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Т. 6, № 1 (16). – С. 141–148. 16. Свиридова Л.Ф. Обогащение английской фразеологии шекспиризмами : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 663 „Германские языки” / Л.Ф. Свиридова. – М., 1968. – 20 с. 17. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка : учеб. пособие для студ. филол. фак-тов / Н.М. Шанский. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1969. – 231 с. 18. Шкварчук С.С. Ептоніми Й.В. Гете: системно-функціональний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Шкварчук Світлана Степанівна. – Чернівці, 2018. – 289 с. 19. Шулежкова С.Г. Крылатые выражения русского языка, их источники и развитие / С.Г. Шулежкова. – М. : Азбуковник, 2001. – 288 с. 20. Beaugrande R.-A. de. Einführung in die Textlinguistik (Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft) / Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler. – Berlin : de Gruyter, 1981. – 304 S. 21. Büchmann G. Geflügelte Worte – Der Zitatenshaft des Deutschen Volks / G. Büchmann. – Berlin : Haude & Spener, 1907. – 801 S. 22. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen / H. Burger. – 2. Aufl. – Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH & Co, 2003. – 240 S. 23. Mieder W. „Edel sei das Zitat”: Goethes geflügelte Worte in den Massenmedien / W. Mieder // *Aphorismen, Sprichwörter, Zitate: von Goethe und Schiller bis Victor Klemperer*. – Bern; Berlin; Bruxelles; Frankfurt am Main; New York; Oxford; Wien : Peter Lang, 2000. – S. 11–34. (Sprichwörterforschung; Bd. 22). 24. Möbus F. Die Meyrink-Hypothese. Zur aktuellen Verwendung geflügelter Worte – das Beispiel „Faust” / F. Möbus // *Muttersprache. Vierteljahresschrift für deutsche Sprache*. – Wiesbaden; Berlin : GfdS, 1998. – № 108. – S. 232–251. 25. Raders M. Aphorismen und Parodien – zwei komplementäre Rezeptionsmodalitäten des Goetheschen Werks / M. Raders // *Revista de Filología Alemana*. – Madrid, 2004. – № 12. – S. 67–83. 26. Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / Ed. by K. Brinker et al. – Berlin : Gruyter, 2000. – 900 S.

REFERENCES

- Baran, Ya.A. (1997). *Frazeolohiya u systemi movy* [Phraseology in the language system]. Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV Publ.
- Beaugrande, R.-A. de, and Dressler, W.U. (1981). *Einführung in die Textlinguistik (Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft)*. Berlin: de Gruyter
- Berkov, V.P., and Berkova, O.V. (2000). O krylyatyh slovah [Regarding winged words]. In: V.P. Berkov, V.M. Mokienko, S.G. Shulezhkova (eds.). *Bol'shoy slovar' krylyatyh slov russkogo jazyka: Okolo 4000* [A Big Dictionary of Winged Words in Russian: about 4000]. Moscow: Russkie slovari, Astrel', AST Publ., pp. 3–15
- Brinker, K. (ed.) (2000). *Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin: Gruyter
- Büchmann, G. (1907). *Geflügelte Worte – Der Zitatenshaft des Deutschen Volks*. Berlin: Haude & Spener
- Bulahovskij, L.A. (1952). *Kurs russkogo literaturnogo jazyka : posobie dlja filol. fak. un-ov i fak. jaz. i lit. ped. in-ov* [Russian literary language for students of university schools of Philology and schools of Language and Literature of teachers' training colleges]. Kiev: Radjans'ka shkola Publ.
- Burger, H. (2003). *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co
- Djadechko, L.P. (2002). *Krylatye slova kak objekt lingvisticheskogo opisaniya: istoriya i sovremennost'* [Winged words as an object of linguistic description: history and modern state]. Kiev: KNU im. Tarasa Shevchenka Publ.
- Gal'perin, I.R. (1981). *Tekst kak objekt lingvisticheskogo issledovanija* [Text as an object of linguistic research]. Moscow: Nauka Publ.
- Gavris', V.I. (1971). *Krylatye vyrazhenija i ih rol' v obogashhenii frazeologicheskogo sostava sovremennogo nemeckogo literaturnogo jazyka. Avtoref. diss. kand. filol. nauk* [Winged phrases and their role in enrichment of modern literary German. Kand. philol. sci. diss. synopsis]. Moscow (in Russian)
- Iskoz, A.M., and Lenkova, A.F. (1970). *Leksikologija nemeckogo jazyka* [German lexicology]. Leningrad: Prosveshhenie Publ.

- Kamenev, K.V. (2012). *Krylatye edinicy, voshodjashhie k sinteticheskim zhanram iskusstva, v sovremennom ruskom i anglijskom jazyke. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Winged units originating in synthetic genres of art in modern Russian and English. Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Cheljabinsk (in Russian)
- Korotkih, T.A. (1978). *F. Shiller i razvitie frazeologicheskogo fonda nemeckogo literaturnogo jazyka. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [F. Schiller and the development of phraseological corpus in literary German. Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Moscow (in Russian)
- Koval', A.P., and Koptilov, V.V. (1975). *Krylati vyslovy v ukrajins'kyj literaturnij movi. Aforyzmy, literaturni tsytaty, obrazni vyslovy [Winged phrases in Ukrainian literary language. Aphorisms, literary quotations, figurative phrases]*. Kiev: Vysshha shkola Publ.
- Krasnykh, V.V. (2002). *Etnopsiholingvistika i lingvokul'turologija: Lekcionnyj kurs [Ethnopsycholinguistics and lingoculturology: course of lectures]* Moscow: Gnozis Publ.
- Mieder, W. (2000). *Aphorismen, Sprichwörter, Zitate: von Goethe und Schiller bis Victor Klemperer*. Bern; Berlin; Bruxelles; Frankfurt am Main; New York; Oxford; Wien: Peter Lang
- Мібус F. (1998). Die Meyrink-Hypothese. Zur aktuellen Verwendung geflügelter Worte – das Beispiel „Faust“. *Muttersprache. Vierteljahresschrift für deutsche Sprache*, 108, 232–251.
- Onishchenko, N.A. (2007). Mizh tsytatoyu i frazeolohizmom: intertekstual'nist' nimets'kykh eptonimiv z FO-skladovoyu [Between a quotation and a phraseological unit: intertextuality of German eponyms with a phrasal component] *Visnyk Khark. nats. un-tu im. V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 773, 85–91 (in Ukrainian)
- Panteleeva, V.G., and Popova, E.A. (2005). Stilisticheskie osobennosti sovremennogo gazetnogo zagolovka [Stylistic features of modern newspaper headlines] *Vestnik Udmurtskogo universiteta. – Udmurtian Univ. Messenger*, 5, 114–123 (in Russian)
- Raders, M. (2004). Aphorismen und Parodien – zwei komplementäre Rezeptionsmodalitäten des Goetheschen Werks. *Revista de Filologia Alemana*, 12, 67–83.
- Rajshhtejn, A.D. (1971). *Nemeckie ustojchivye frazy [German stable phrases]*. Leningrad: Prosveshhenie Publ.
- Savenko, A.O. (2009). Pretsedentni tsytaty yak riznovyd dyskursyvnoyi frazeolohiyi [Precedent quotations as a kind of discursive phraseology]. *Studia Germanica et Romanica: Inozemni movy*. Zarubizhna literatura. Metodyka vykladannya: nauk. zhurn – *Studia Germanica et Romanica: Foreign Languages. Foreign Literature. Methodology of Teaching: Scientific Journal*, 6, 1 (16), 141–148. (in Ukrainian)
- Shanskij, N.M. (1969). *Frazeologija sovremennogo russkogo jazyka: ucheb. posobie dlja stud. filol. fak-tov [Phraseology of modern Russian: tutorial for the students of Philological departments]*. Mocsow: Vyssh. shk. Publ.
- Shkvarchuk, S.S. (2011). *Eptonimy J.V.Goete: systemno-funktsional'nyy ta linhvokul'turolohichnyy aspekty. Diss. kand. filol. nauk [Eponyms by J.W. Goethe: systemic-functional and linguocultural aspect. Kand. philol. sci. diss.]*. Chernivtsi, 289 p. (in Ukrainian)
- Shulezhkova, S.G. (2001). *Krylatye vyrazhenija russkogo jazyka, ih istochniki i razvitie [Winged phrases in Russian, their origins and development]*. Moscow: Azbukovnik Publ.
- Sviridova, L.F. (1968). *Obogashhenie anglijskoj frazeologii shekspirizmami. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Enrichment of English phraseology by Shakespearisms. Kand. philol. sci. diss. synopsis]*. Moscow (in Russian)

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛІ

- Aphorismen** – Aphorismen, Zitate, Sprüche, Gedichte, Geschichten und Bauernweisheiten. – Режим доступу : <http://www.aphorismen.de>. **Falken** – Das große Falken Buch der modernen Zitate / Hrsg. Michael Adam. – Niederhausen: Falken, 1994. – 510 S. **Freizeitforschung** – Zugriff unter : http://www.freizeitforschung.at/data/spectra/Aktuell_02_06_Globalisierung.pdf **Die Presse** – Zugriff unter : http://diepresse.com/home/motor/4904680/Mercedes_Zwei-Seelen-wohnen-ach-in-diesem-GLE **Duden** – Duden. Zitate und Aussprüche. Bd. 12. – Mannheim: Bibl. Institut & F.A. Brockhaus AG, 1993. – 827 S. **Klee**, Zwei Herzen, Songtext. – Zugriff unter : www.songtexte.com **Lektüre** – Goethe J.W. Lektüre für Augenblicke./ Nachwort Gerhart Baumann. – Frankfurt am Main: Insel Verlag, 1997. – 178 S. **Rammstein**, Bückstabü, Songtext. – Zugriff unter : www.magistrix.de **Tange** – Tange E.G. Lexikon der boshafte Zitate. – Frankfurt am Main: Eichborn, 1997. – 588 S. **Welt** – Zugriff unter : http://www.welt.de/print/die_welt/kultur/article145412077/Zwei-drei-vier-Seelen-wohnen-ach-in-dieser-Brust.html **Zitate** – Zitate und Sprüche. – Режим доступу : <http://www.zitate.net>